Sosiaalityöntekijöiden seura ry

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunta keskiviikko 16.10.2024 klo 11.30 / HE 132/2024 vp / Lausuntopyyntö

Lausunto Hallituksen esityksestä 132/2024 vp

Sosiaalityöntekijöiden seura kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä 132/2024 vp. Esityksellä muutettaisiin sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 ja 16 §:t.

Sosiaalityöntekijöiden seura on vuonna 2016 sosiaalityöntekijöiden perustama yhdistys, jonka tarkoituksena on nostaa esille sosiaalityön asiantuntemusta yhteiskunnassa. Tämän asiantuntijalausunnon laatimisessa on hyödynnetty hyvinvointialueilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä. Lausunnon kokoamisesta ovat vastanneet yhdistyksen aktiivit ja hallituksen jäsenet, jotka ovat sosiaalityön asiakastyössä sekä kehittämis- ja tutkimustyössä toimivia ammattilaisia.

Keskeiset näkökulmamme

Sosiaalityöntekijöiden seura pitää hallituksen esityksen tavoitteita tärkeinä, mutta toimenpiteitä niiden saavuttamiseksi virheellisinä. Siksi emme kannata hallituksen esitystä tällaisenaan. Pidämme tärkeänä tilapäisenä sosiaalityöntekijänä toimimisen rajaamisen jatkossakin vain sellaisille henkilöille, jotka opiskelevat sosiaalityöntekijän ammattiin ja ovat jo suorittaneet osana opintojaan käytännön harjoittelun. Painotamme tarpeellisempina toimina eri ammattiryhmien välisen työnjaon kehittämistä tehokkaammaksi, sosiaalityöntekijöiden yliopistotasoisen koulutuksen arvostuksen nostamista sekä panostamista työhyvinvointiin ja työn veto- ja pitovoimatekijöihin.

Esitys ei ota huomioon sitä hyvinvointialueympäristöä, jossa sosiaalityöntekijät työskentelevät. Sosiaalityöntekijöillä ja heidän esihenkilöillään ei monissa paikoissa ole tosiasiallista mahdollisuutta toimia laissa kuvatussa valvonta- ja ohjausroolissa.

Lakiesitys vaarantaisi toteutuessa asiakasturvallisuuden sekä asiakkaiden ja työntekijöiden oikeusturvan.

Sosiaalityöntekijöiden seura ry

Sosiaalityöntekijän osaaminen, työn vaativuus ja julkisen vallan käyttö

Sosiaalityöntekijöiden seura edustaa satoja Suomessa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä, ja yhteisössämme arvioidaan laajasti, että ehdotettu lakimuutos heikentäisi asiakasturvallisuuden ja sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksien toteutumisen lisäksi myös laillistettujen sosiaalityöntekijöiden veto- ja pitovoimaa hyvinvointialueilla. Näistä syistä emme kannata ehdotettua lakimuutosta.

Sosiaalihuollon ammattihenkilölakia ei tule muuttaa irrallaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilölainsäädännön kokonaisuudistuksesta. Ongelmallisena lakiehdotuksessa näemme sen, että tilapäisen sosiaalityöntekijän tehtävissä voisi sen myötä toimia henkilöitä, jotka eivät ole suorittaneet esimerkiksi käytännön harjoittelua tai juridisia opintoja. Näitä ei välttämättä sisälly avoimeen yliopisto-opetukseen tai sivuaineopintoihin, kuten lakiesityksen materiaalista käy ilmi. Näiden vaatimusten osalta lain muotoilu vaikuttaa epätarkoituksenmukaiselta, sillä käytännössä epätarkka muotoilu työnantajan arvioimasta ”riittävästä käytännön kokemuksesta ja ammattitaidosta” tulisivat sovellettavaksi useimpien tilapäisten sosiaalityöntekijöiden kohdalla. Tämä olisi vastoin ammattihenkilölain henkeä sekä vaarantaisi sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuden tasavertaiseen ja hyvään sosiaalihuoltoon. Sillä, että tilapäisenä sosiaalityöntekijänä voisi jatkossakin toimia vain sosiaalityöntekijän ammattiin opiskeleva henkilö, varmistettaisiin tilapäisten sosiaalityöntekijöiden keskenään samankaltaiset valmiudet työhön.

Sosiaalityön ammatissa tehdään vaativaa ihmissuhdeperusteista vuorovaikutus-, asiantuntija- ja vaikuttamistyötä, joka perustuu yhteiskuntatieteelliseen osaamiseen, tutkimustietoon sekä sen hyödyntämiseen. Sosiaalityön asiantuntijuus edellyttää lainsäädännön ja yhteiskunnan monitasoisten rakenteiden perusteellista tuntemista. Sosiaalityöntekijä on laillistettu ammattihenkilö, joka käyttää merkittävää julkista valtaa ja jonka päätöksillä on merkittävä vaikutus yksilön perus- ja ihmisoikeuksiin ja elämänkulkuun. Sosiaalityöntekijän tehtävissä toimiminen edellyttää yliopistokoulutusta, sillä työhön kuuluu erottamattomasti yhteiskuntatieteellinen osaaminen, tutkimustiedon hyödyntäminen ja juridinen osaaminen.

Sosiaalityöntekijä on yksi harvoista yhteiskuntamme ammattiryhmistä, jolla on oikeus ja velvollisuus käyttää työssä tahdosta riippumatonta julkista valtaa. Vallankäyttö konkretisoituu yksilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamisessa, kun sosiaalityöntekijä päättää harkinnanvaraisen toimeentulotuen ja lukuisten selviytymiselle välttämättömien palvelujen myöntämisestä ja epäämisestä. Perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisen osalta juuri sosiaalityöntekijällä on oikeus puuttua jopa tahdosta riippumatta mm. yksilön ja perhe-elämän suojaan, koskemattomuuteen ja oikeuteen yhteydenpitoon lastensuojelun ja osin vammaissosiaalityön konteksteissa. Tämän tasoisen vallankäytön on hyvinvointiyhteiskunnassa perustuttava riittävään koulutukseen, tutkimustietoon ja pitkäjänteiseen lainsäädännön kehittämistyöhön.

Lastensuojelussa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden vähimmäisehtona tulee olla sosiaalityöntekijän pätevyys sekä riittävä työkokemus. Näemme myös, että lastensuojelun toimintakenttä vaatii erikoisosaamista, jota jo järjestetäänkin lastensuojelun erikoisalan sosiaalityön erikoistumiskoulutuksena. Tilapäisratkaisut, kuten tilapäiset työntekijät tai epäpätevät sijaiset, eivät ole oikea keino vastata lasten suojelutehtävään. Vaihtuvat sijaiset eivät myöskään varmista lasten oikeuksien parempaa toteutumista tai osallisuutta. Tuttu ja turvallinen sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja voi olla lapsen tai nuoren ainoa turvallinen aikuinen tai korjaava ihmissuhde. Nykyistä laajemmat tilapäisratkaisut ovat omiaan lisäämään vaihtuvuutta sosiaalityössä suhdeperustaisen työn jatkuvuuden painottamisen sijaan. Vaihtuvuus kuormittaa niin asiakkaita, sosiaalityöntekijöitä ja organisaatioita kuin julkista taloutta ja yhteiskuntaakin. Vaihtuvuus vaikeuttaa pitkäjänteistä ja suunnitelmallista asiakastyötä.

Veto- ja pitovoimahaasteet

Sosiaalityöntekijöiden rekrytointi- ja pitovoimahaasteet ovat pitkäaikainen ongelma. Ratkaisujen etsimisessä on tärkeää kuulla sosiaalityöntekijöitä ja heitä edustavia tahoja. Kyse on veto- ja pitovoimakysymyksestä koulutettujen sosiaalityöntekijöiden määrän sijaan. Sosiaalityöntekijöiden seurassa keskeisiksi ratkaisuiksi on nähty jo pidempään mm. panostus työolosuhteisiin, asiakasmääriin, perehdytykseen ja johtamiseen, palkkaukseen, toimiviin yhteistyön ja työnjaon käytäntöihin eri ammattiryhmien ja toimijoiden välillä, sekä rakenteellisen sosiaalityön mahdollistaminen ja tukeminen.

Ristiriitaista on, että tarpeeseen avata sosiaalityöntekijän pätevyysvaatimuksia on vaikuttanut erityisesti lastensuojelussa vuoden alussa voimaan tullut 30 asiakkaan asiakasmitoitus. Tietojemme mukaan oikea asiakasmitoitus on merkittävä pito- ja vetovoimatekijä, mutta muutokseen ei kuitenkaan oltu valmistauduttu riittävästi. Lastensuojelulain tarkoituksen toteutuminen edellyttäisi työntekijöiltä pysyvyyttä ja sitoutumista vaativaan työhön, sillä jatkuva sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus heikentää merkittävällä tavalla asiakkaan palveluketjun toteutumista ja asiakkaan oikeusturvaa sekä kuormittaa merkittävästi työyhteisöjä. Sosiaalityöntekijän sitoutumiseen tehdä vaativaa asiantuntijatyötään vaikuttavat ammattiin kohdistuva arvostus ja palkkaus suhteessa työn vaativuuteen.

Mikäli tilapäisenä sosiaalityöntekijänä voi työskennellä muu kuin sosiaalityöntekijän ammattiin opiskeleva henkilö ja määräaikaisuuksia ketjutetaan, laillistettujen sosiaalityöntekijöiden määrä ei kasva. Pikemminkin tämä voi toimia esteenä lähteä opiskelemaan sosiaalityötä pääaineena, jos ilman opiskeluoikeutta voi toimia tilapäisenä sosiaalityöntekijänä. Lakiesitys lisäisi määräaikaisten työ- ja virkasuhteiden määrää sekä lisäisi laillistettujen sosiaalityöntekijöiden työajan käyttöä sijaisten ohjaukseen ja valvontaan – siis monin tavoin hankaloittaisi pitkäjänteistä, suhdeperustaista työskentelyä, ja lisäisi asiakassuhteiden katkoksia. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus kasvaisi, mikä heikentäisi työn tuloksellisuutta, sillä asiakassuhteen luominen vaatii luottamusta ja pitkäjänteisyyttä.

Sosiaalityöntekijöiden seura ry

Asiakasturvallisuus ja työnjako

Laadukas työskentely ja kyky edistää asiakkaan asian ja oikeuksien toteutumista, arvioida erilaisten toimenpiteiden vaikutuksia, sekä tehdä päätöksiä sosiaalihuollon palveluista edellyttää sosiaalityöntekijältä sosiaalioikeuden hyvää hallintaa, eettistä arviointikykyä ja palvelujärjestelmän tuntemusta. Pätevyysvaatimusten madaltaminen aiheuttaisi merkittävän riskin asiakasturvallisuuden ja asiakkaan oikeuksien toteutumiselle; sosiaalihuollon asiakkailla on oikeus asiantuntevaan ja osaavaan apuun asiassaan.

Lakiehdotusta on perusteltu asiakasturvallisuudella. Kiinnitämme huomiota siihen, että asiakasturvallisuuden toteutumisen edellytys on se, että asiakas voi luottaa saavansa mahdollisimman osaavaa ja asiantuntevaa apua asiaansa, että hänen asioitaan käsittelevä henkilö tuntee lainsäädännön ja osaa soveltaa sitä, sekä että tämä epäkohtia huomatessaan osaa myös tuoda niitä esille ja tarvittaessa avustaa asiakasta oikeusturvakeinoissaan. Myös valvontaviranomaisten tekemät huomiot tilapäisistä sosiaalityöntekijöistä ovat vakavia ja puhuvat vahvasti sen puolesta, että tilapäisenä sosiaalityöntekijänä voisi toimia vain sosiaalityön ammattiin opiskeleva eli sosiaalityötä pääaineena yliopistossa opiskeleva henkilö. Kelpoisuuden alentaminen onkin riski asiakkaiden näkökulmasta, mikä on ristiriidassa kriittisten palveluiden turvaamisen tavoitteen kanssa. Myös nopeat, erisuuntaiset lainsäädäntömuutokset vaarantavat asiakasturvallisuutta ja vaikeuttaa palveluiden järjestämistä kestävällä tavalla. Aiempien muutosten edut eivät ehdi tulla näkyviksi nopeiden muutosten keskellä.

Hallituksen esityksessä kuvataan, että tilapäisenä sosiaalityöntekijänä työskentelevä voisi toimia lastensuojelussa laillistetun sosiaalityöntekijän työparina. Tätä kuitenkin jo tulkittu erilaisin, ristiriitaisin tavoin. Esityksessä jää epäselväksi ”työparina toimimisen” käytännön merkitys ja sen tuomat edut. Mikäli tilapäinen sosiaalityöntekijä toimii työparina, voiko hänellä olla vastuullaan 30 lapsen asiakkuus. Ja toisaalta tarkoittaako laillistetun sosiaalityöntekijän ohjaus ja valvontavelvollisuus sitä, että hänellä on vastuullaan omien asiakkaiden lisäksi myös tilapäisen sosiaalityöntekijän asiakkaat, jolloin vastuuasiakkaiden määrä ylittää lakisääteisen rajan.

Mielestämme jo olemassa olevaa työparityöskentelyä tulee tehostaa sosiaalihuollossa jo toimivien eri ammattiryhmien välisen tehtävänjaon selkeyttämisellä. Kaikilla ammattiryhmillä on oma osaamisensa, jonka oikein hyödyntäminen olisi kustannustehokasta. Erityisesti lastensuojelussa sosiaaliohjaajien toimiminen perhetyöntekijöinä, tukihenkilöinä ja soveltuvissa tilanteissa sosiaalityöntekijän työparina hyödyntäisi sosiaaliohjaajan asiantuntemusta monipuolisesti ja voisi arvokkaan työpanoksensa ja näkökulmansa lisäksi tuoda sosiaalityöhön pitovoimaa.

Lisäksi sosiaalihuoltoon voitaisiin saada palkkakulujen säästöjä esimerkiksi lisäämällä toimistosihteerien määrää, mikä vähentäisi sosiaalihuollon ammattihenkilöiden työajan käyttämistä toimistotehtäviin. Työnkuvien selkeyttäminen ja tehtävien jakaminen eri

ammattiryhmien kesken voisi parantaa työtyytyväisyyttä, vähentää työn kuormitusta ja nopeuttaa asiakasprosesseja.

Valvontavastuu

Lakiesityksessä vastuu tilapäisen sosiaalityöntekijän työskentelystä, ohjauksesta ja valvonnasta olisi kuitenkin laillistetulla sosiaalityöntekijällä. Sosiaalityöntekijät ovat suhtautuneet kriittisesti tämän toteuttamisen mahdollisuuksiin. Saamissamme yhteydenotoissa kuvataan hyvinvointialueiden työolosuhteiden olevan sellaiset, joissa virassa toimivien sosiaalityöntekijöiden tai johtavien sosiaalityöntekijöiden ei tosiasiassa ole mahdollista valvoa tilapäisten sosiaalityöntekijöiden työtä. Erilaisin koulutustaustoin toimivien tilapäisten sosiaalityöntekijöiden valvomisen ja heidän toimistaan vastuun kantamisen kuvataan lisäävän laillistettujen sosiaalityöntekijöiden siirtymisiä muihin töihin.

Lakiesitys lähtee siitä ajatuksesta, että hyvinvointialueilla on riittävästi resursseja tilapäisten sosiaalityöntekijöiden kouluttamiseen, perehdyttämiseen, johtamiseen ja valvomiseen. Emme kuitenkaan tiedä, että hyvinvointialueilla olisi käynnistynyt toimenpiteitä tämän muuttamiseksi 1.1.2025 mennessä, joten huoli asiakasturvallisuuden vaarantumisen lisääntymisestä on aiheellinen. Esitetty valvontatapa vaatisi sellaista toimintakulttuurin muutosta organisaatiotasolla, joka ei tapahdu hetkessä. Käytännössä tilapäiset sosiaalityöntekijät tekevät paljon itsenäistä työtä, jonka välitön valvominen on mahdotonta ja virheet huomataan usein vasta viiveellä. Todellinen valvonta ja johtaminen edellyttäisi resursseja, rakenteita ja tosiasiallista työpariutta, joka ei ole nykyisessä toimintaympäristössä käytännössä mahdollista toteuttaa. Virkoja tulisi myös lisätä, mikäli laillistettujen sosiaalityöntekijöiden työajasta pitäisi vapauttaa aikaa myös muiden valvontaan, ohjaamiseen ja johtamiseen.

Huomionarvoista on myös pohtia sitä, miten toimittaisi tiimeissä, joissa on huomattava määrä tilapäisiä sosiaalityöntekijöitä. Lisäksi tulisi arvioida miten laillistettujen sosiaalityöntekijöiden aika lisäksi riittäisi sosiaalityön yliopisto-opiskelijoiden käytännön harjoittelujen ohjaamiseen. Yksi todennäköinen seuraus olisi, että muutos vaikuttaisi negatiivisesti myös opiskelijoiden työharjoittelupaikkojen määrään ja ohjaukseen.

Helsingissä 15.10.2024
Sosiaalityöntekijöiden seura ry

Noora Kivioja
Hallituksen jäsen, puheenjohtaja
Väitöskirjatutkija, sosiaalityöntekijä (VTM)

Anu Ropponen
Hallituksen jäsen
Sosiaalityöntekijä (VTM)

Petra Erkkilä
Hallituksen varajäsen
Sosiaalityöntekijä, tilapäinen (VTK)

Lisätiedot Puheenjohtaja Noora Kivioja, hallitus@sosiaalityontekijoidenseura.fi